International Journal of Multidisciplinary Trends

E-ISSN: 2709-9369
P-ISSN: 2709-9350
www.multisubjectjournal.com
IJMT 2022; 4(1): 174-177
Received: 17-03-2022
Accepted: 22-05-2022

پوهاند دوکتور محمداسمعیل یون
د کابل پوهنتون
د ژبو او ادبیاتو پوهنځي
د پښتو څانګې استاد, افغانستان

Corresponding Author:
پوهاند دوکتور محمداسمعیل یون
د کابل پوهنتون
د ژبو او ادبیاتو پوهنځي
د پښتو څانګې استاد, افغانستان

د پښتو لرغونو ادبیاتو کمیت او کیفیت

پوهاند دوکتور محمداسمعیل یون

سریزه:

له پښتو لرغونو ادبیاتو څخه زموږ مقصد د پښتو ادبیاتو لرغونې دوره ده. دا دوره چې له (۱۳۹هـ ق) یا د امیر کروړ د ژوند له زمانې څخه بیا تر (۱۰۰۰هـ.ق کال) تر حدودو یانې د شیخ محمد صالح الکوزي د ژوند تر زمانې پورې رسېږي، ټول ټال (۹۰۰) کلونه شاوخوا یا نهه پېړۍ زماني بهیر په غېږ کې رانغاړي.
په دې (۹۰۰) کلونو شاوخوا کې ټول ټال د (۲۸) تنو شاعرانو شعرونه شته، چې له شکلي پلوه په بېلابېلو ملي فورمونو کې ویل شوي دي. خو د قصیدې، غزل، رباعي او مثنوي په فورم کې شعرونه هم په کې شته، چې دا له عربي څخه راغلي شعري فورمونه ګڼل کېږي. په دې بحث کې موږ د پښتو لرغوني ادب پر شکلي او محتوايي فورمونو بحث نه کوو. یوازې د دې زماني بهیر پر کمیت او کیفیت لنډه رڼا واچوو:
د دې خبرې یادول هم ضروري دي، چې له کمي او کیفي پلوه د یوې ژبې د ادبیاتو ارزونه اسانه کار نه دی. په تېره بیا دا چې د ادبیاتو د کیفیت او یا کیفي حجم معلومول د ریاضي د کوم فورمول په واسطه نه ترسره کېږي، چې د هغو له مخې په اسانۍ سره د یو ادبي اثر معنوي حجم او کیفیت معلوم کړو. په نړۍ کې ځینې داسې ژبې شته چې لرغونې ادبي پانګه یې زیاته ده، خو د وخت په تېرېدو سره یې خپل هغه ادبي برم، شان او شوکت له لاسه ورکړی دی، ځینې نورې ژبې بیا داسې دي چې پخوانۍ پانګه یې ډېره زیاته نه ده، خو وروسته یې وده کړې ده. د یوناني ژبې لرغوني ادبیات دومره بډایه وو چې تر ننه پورې یې ادبي نړۍ تر اغېزې لاندې ده، خو په وروستیو څو پېړیو کې یې بیا هغه شان جلال او عظمت نه درلود چې تر میلاد وړاندې او لومړیو میلادي پېړیو کې یې کوم قوت و. انګلیسي ژبه تر (۱۷) پېړۍ وروسته په غوړېدو شوه او اوس د نړۍ ډېر معتبر ادبي، علمي او هنري اثار په همدې ژبه کې موجود دي. پښتو ادبیاتو او پښتو ژبې هم د خپل ژوندانه په بهیر کې د لوړتیا او ځوړتیا، یا ځوړتیا او لوړتیا بېلابېل پړاوونه وهلي، د زمانې له سختو او خونړیو ناتارونو سره سره یې تر موږه ځان ژوندی رارسولی او زموږ د نیکونو د ادبي پانګې یوه برخه یې تر موږه پورې خوندي رارسولې ده. د دې لوړتیا او ځوړتیا د کرلېچن بهیر په باب هر اړخیز بحث کېدلی شي، خو موږ دلته غواړو یوازې د پښتو ادبیاتو د لرغونې دورې د ادبیاتو د کمیت او کیفیت او بیا د هغو د دواړو د پرتلنې په باب یو څه معلومات وړاندې کړو. دلته به د دې دورې د شعرونو د شومره والي په باب هم څه ووایو او د هغوی څرنګوالی به هم له هنري پلوه یو ځل له نظره تېر کړو.

مهم او کلیدي کلیمات او اصطلاحات: ادبي دوره، کمیت، کیفیت، پرتلنه، فورمونه، د کمښت علتونه او نور...

۱- د پښتو لرغونی ادب شومره والی: په پښتو لرغونو ادبیاتو کې هغه شاعران او لیکوال چې شعرونه او نثرونه یې تر موږه رارسېدلي دي د ټولو شمېر (۲۹) تنو ته رسېږي، چې په مجموعي ډول ترې (۳۳) ټوټې شعرونه او د نثر یوه بېلګه تر موږه رارسېدلې دي. دا (۲۸) شاعران او یو تن ناثر د تاریخي تسلسل له مخې په دې ډول دي: ((امیر کروړ، هاشم د زید سرواني زوی، شیخ رضي لودي، بېټ نیکه، شیخ اسمعیل، خرښبون، شیخ اسعد سوري، شیخ تیمن کاکړ، ښکارندوی غوري، ملکیار غرشین، تایمني، قطب الدین بختیار، سلیمان ماکو، شیخ متي، بابا هوتک، شیخ ملکیار هوتک، اکبر زمینداوری، سلطان بهلول لودي، خلیل خان نیازی، زرغون خان نورزی، زرغونه کاکړ، رابعه، دوست محمد کاکړ، شیخ عیسی مشوانی، شیخ بوستان بړیڅ، علي سرور لودي، مېرمن نېکبخته او شیخ محمد صالح الکوزی))(۱) د دوی له خوا پنځول شوي شعرونه د نظم په بېلابېلو فورمونو کې ویل شوي چې په ملي اوزانو سمبال شعري فورمونه هم په کې شامل دي او له نورو ژبو څخه راغلي شعري فورمونه هم. البته پښتو ولسي یا ګړني ادبیات په پورته شمېر کې نه شاملوو، ځکه چې د هغو شمېر نه شو اټکلولای، خو یاد شمېر په لرغونې دوره کې پر لیکلو ادبیاتو (شعرونو) راڅرخي. د دې ترڅنګ موږ په نثري برخه کې د تذکرة الاولیا په پاڼو کې د سلیمان ماکو د نثر یوه بېلګه هم لرو چې عمر یې تر (٦١٢هـ. ق) کال ته رسېږي.))
په تذکرة الاولیا کې (بېټ نیکه، شیخ ملکیار غرشین، شیخ اسمعیل او قطب الدین بختیار) پېژندنه او د کلام بېلګې راغلي دي. (۲)
دا پانګه د اوږدې زمانې (۹۰۰) شاوخوا کلونو په ترڅ کې رامنځته شوې ده. زمانه اوږده خو د ترلاسه شویو ادبي اثارو شمېر د زمانې په انډول کم دی. دا چې دا کمیت ولې کم دی دا خپل خپل عوامل لري، د پښتنو افغانانو مېشتې سیمه سلیزې سلیزې او لسیزې لسیزې د نا ارامیو شاهدې وې، د جګړو مسلسل بهیرونه پر دې سیمه تېر شوي دي، دا ټوله سیمه یې هم بې ثباته کړې، تباه کړې

او د خلکو د لیک لوست مخه یې هم نیولې ده. کوم ادبي اثار چې له شتو ناخوالو سره سره رامنځته شوي، هغه هم د زمانې نورو ناخوالو له منځه وړي، غوره بېلګه یې د سالو وږمه، د خدای مینه، د تذکرة الاولیا زیاته برخه او نور هغه اثار دي چې تر موږه یې یوازې نومونه او ډېره کمه برخه رارسېدلې ده، نور ټول د زمانې د ناخوالو ښامار له ستوني تېر کړي دي. نو په دې خاطر ویلای شو چې د پښتو ادبیاتو حقیقي او واقعي ځومره والی تر هغه ځو ځله زیات دی چې اوس یې په لاس کې لرو.

د دې لړوالي موجه علتونه ډېر شمېرل کېدی شي، خو دغه لاندې څو عوامل یې څرګند بریښي:

- ((کومه زماني مقطع چې موږ یې لومړۍ دوره بولو، زموږ له غوره کړي تصنیف سره سم له دویمې هجري پېړۍ څخه د لسمې هغې تر وروستیو پورې دوام لري. په دې دوران کې که چېرې موږ د پښتنو اجتماعي جوړښت، د ډېرو قبیلو کوچاني ژوند، په دوی کې د سواد خپرېدو جریان او دې عملیې ته په پاملرنه، له سیمه ییزو فرهنګي جریانونو سره د اشنایي مساله وڅېړو، نو دا به راته ښکاره شي چې په دې دوره کې به په پښتو کې زیات لیکلي اثار نه وي رامنځته شوي، البته د پښتني ټولنې جوړښت ته په پاملرنه د ګړنیو اثارو ایجاد ته زمینه مساعده وه، شفاهي ادبیات په تېره بیا شعرونه به پر دا وخت په دې ټولنه کې ډېر ایجاد شوي وي، چې ځینو یې د همدې مقطع په جریان کې کتابونو ته هم لاره پیدا کړې او ځینې یې وروسته ثبت شوي دي او زیاته برخه یې، لکه چې د دې اشعارو او اثارو ځانګړنه ده، د وختونو په تېرېدو سره له منځه تللي دي.
- کوم اثار چې په دې دوران کې لیکل شوي او یا ایجاد شوي دي، په بشپړ ډول تر موږ نه دي رارسېدلي. د ځینو نمونې یې د وروستیو منابعو په مرسته موږ ترلاسه کړي دي، ځینې هم نیمګړې ترلاسه شوي دي او د ځینو هم له نومونو خبر یو، خو خپله کتابونه مو په واک کې نه دي. د دې اثارو د نه ترلاسه کېدو څو احتماله سرۍ له نظره لرې نه شي غورځولای: یو احتمال دا دی چې کېدی شي د لومړۍ دورې د معلومو اثارو ځینې بشپړ متون خوندي پاتې وي او یو وخت ښکاره شي. دا کار لټون غواړي، لکه څنګه چې معلومه ده پښتنو په خپلو اثارو پسې د دنیا ټول کتابتونونه نه دي لټولي. اما غالب احتمال دا دی، چې د دغو اثارو کافي برخه به د زمانې سړو سیلیو ورسره وړې وي، ځکه که موږ په همدې اسلامي پینځلسو پېړیو کې د پښتنو سیاسي او اجتماعي تاریخ مطالعه کړو، نو د دوی پر ځمکو، ورشوګانو، څړځایونو او غرونو د خپلو او پردیو ډېر تاړاکونه راغلي دي، اوږدې جګړې او پرله پسې کورني کړکېچونه او جنګونه یې لیدلي دي. دغو جنګونو او لېږدېدنو د دوی هغه لږ فرهنګي زېرمه هم خوندي نه ده پرېښې.

ځینې کسان چې د مختلفو ناعلمي دلایلو له مخې او ځینې یې د خاصو اغراضو له مخې زموږ پر لرغونو ادبیاتو څه نیوکې لري، نو د دوی له اعتراضونو څخه به یو اعتراض دا و چې د پښتو د زړو اثارو اخځ ولې ورک دی؟

زموږ مشرانو به د دغو خلکو په ځواب کې ویل، چې اول امکان لري ګرده دغه اثار ورک نه وي او بل که ورک هم وي، دا کومه ناشونې خبره نه ده، ځکه که موږ د پښتنو د اوسېدنځایونو جغرافي موقعیت ته ګورو، نو د دوی سیمې له اوومې هجري پېړۍ څخه د دولسمې هجري پېړۍ تر اواسطو پورې په بېلابېلو وختونو کې د مغلو او نورو ګاونډیو واکمنیو له خوا تر تاخت او تاراج لاندې واقع شوي دي. بیا د تیمورشاه دراني تر مړینې وروسته د امیر عبدالرحمن خان تر راتګه (۱۲۹۶هـ ق) پورې چې زموږ په هېواد کې د قدرت غوښتنې کومې کورنۍ جګړې روانې وې او په همدې دوران کې زموږ پر هېواد څو ځله انګرېزي قواوو او تر دوی دمخه هم سکهانو یرغلونه وکړل، نو په دغسې یو بحراني حالت او د جنګ او مرګ ژوبلې، تاخت او تاراج په واکمنۍ کې د فرهنګي زېرمو خوندي ساتل څه ګرانه خبره ښکاري او زموږ ډېر اثار ښایي ددغو تاړاکونو په اثر له منځه تللي وي.

دا چې په دې استدلالونو به د مخالفینو قناعت حاصل شوی وي او که نه؟ دا به د دوی په خپل درک پورې اړه ولري، خو که چاته په وروستیو لسیزو کې د افغانستان له روان ناورین نه رازېږېدلي حالات معلوم وي، نو پر دې پوهېږي چې په دې کلونو کې د افغانستان د کلیو او ښارونو د ورانیو او بربادیو، چور، غارت او د خلکو د مهاجرتونو له امله ډېر اثار له منځه ولاړل. د کابل موزیم لوټ شو، د کابل پوهنتون له کتابتونه دوه نیم زره خطي نسخې یا وسوځېدې او یا غلا شوې، د خطي نسخو شخصي- زېرمې په کابل، کندهار او نورو ځایونو کې له منځه ولاړې. دا چې موږ د ساینس او تکنالوجۍ او د وسایلو په دې عصر کې دا زېرمه ونه ساتلی شوه، نو که د لومړیو اسلامي پېړیو اثار مو د پردیو یرغلګرو چپاوونو ورسره وړي وي، نو دا کومه د هېښتیا خبره نه ده.

بله خبره چې ضروري ده، هغه دا ده: موږ په خپلو سترګو ولیدل چې کله په کابل کې تر (۱۳۵۷ل) کال وروسته د خلکو د کورونو پلټنې پیل شوې او د وخت واکمنو د خپلې ایډیالوژۍ مخالف کتابونه نه پرېښوول او درلودونکیو ته یې جزاوې ورکولې، نو ډېرو خلکو د حاکم رژیم د مذاق خلاف کتابونه یا وسوځول او یا یې په ځمکه کې ښخ کړل. دغه راز کله چې د (۱۳۷۱ل) کال په ثور کې تنظیمونه د افغانستان پر اداره حاکم شول، دوی هم ټول هغه کتابونه چې په تېر رژیم کې چاپ وو، د تېر رژیم د میراث په توګه یا خپله وسوځول او یا د کتابونو خاوندانو د دوی له وېرې وسوځول. دغسې جفاوې زموږ له فرهنګي زېرمو سره وخت پر وخت شوي دي، چې دا یې یو معاصر مثال و.))(۳) او دا لړۍ لا دوام لري.

له دغو ټولو ستونزو، ناتارو، ناخوالو او ناورینونو سره سره بیا هم ((د پښتو ادب په لرغوني دوره کې موږ ته په مجموعي ډول د (۲۸) تنو شاعرانو شعرونه راپاتې دي او په ټولیزه توګه (۳۳) ټوټې شعرونه کېږي او همدارنګه د یو تن نثر لیکونکي (سلیمان ماکو) د نثر بېلګه راپاتې ده. د شعري فورمونو د شمېر له مخې د پښتو له خپلو فورمونو څخه نږدې (۸-۱۰) بېلابېل فورمونه راپاتې دي او دغه راز (قصیده، غزل، مثنوي او رباعي) څلور عربي فورمونه هم په لرغوني دوره کې پښتو ته داخل شوي دي. د محتوایي وېش له مخې، ویرنه، ستاینه، ویاړنه، ساقینامه او حکایت په لرغوني ادبي دوره کې بېلګې لري. د سلیمان ماکو له خپل نثر پرته په پښتو لرغوني ادب کې د ټولو کارول شویو کلمو شمېر (۵۴۷۰) ته رسېږي او که د سلیمان ماکو د نثر (۶۳۰) کلمې نورې هم پرې زیاتې کړو نو دا شمېره به نږدې (۶۱۰۰) کلمې شي.))(۴) په دې دوره کې د نورو ژبو عربي؛ او دري تاثیرات هم تر سترګو کېږي. د (۳۳) ټوټو شعرونو او د سلیمان ماکو د یو نثر په ګډون په دې ټوله دوره کې په مجموعي ډول (۱۸۴) عربي کلمې کارول شوي، چې د ټولو کارول شویو کلمو (۳،۳) سلنه جوړوي او ترڅنګ یې په ټولیز ډول (۱۱۴) دري کلیمې کارېدلي چې د ټولو کارول شویو کلیمو (۱،۸۴) سلنه جوړوي او که دا د دواړه سره یوځای کړو، نو په پښتو لرغوني ادب کې د نورو ژبو د کلمو شمېر (۲۹۸) ته رسېږي، چې د ټولو کارېدلو کلیمو (۴،۸۷) سلنه جوړوي. دا سلنه د دې ښکارندویي کوي، چې پښتو لرغونی ادب د کمیت له پلوه د خپلې ژبې د سوچه کلمو پر کارولو متکي و. دا د پښتو لرغوني ادبي دورې ټول ژبنی کمیت دی. دا چې په دې کمیت کې څومره کیفیت، څومره خوند، څومره هنر او ښکلا ځای شوي اوس راځو د همدې موضوع څرنګوالي ته، خو مخکې تر دې چې پر څرنګوالي بحث وکړو، د یادونې وړ بولو چې د پښتو لرغوني ادب د ټولو کلیمو شمېر او په هغو کې د نورو ژبو د کلیمو یاد شمېر که څه هم څو ځله شمېرل شوی، خو بیا هم کېدی شي، نوموړي ارقام سل په سلو کې دقیق نه وي، خو د دې لپاره چې د ټولو کلیمو ارقام او کمیت ته نږدې شو، دا ارقام وړاندې شول.

۲- د پښتو لرغوني ادب څرنګوالی: د پښتو ادبیاتو د لرغونې ادبي دورې له پیل څخه بیا تر دویمې، منځنۍ یا کلاسیکې دورې پورې د لرغونې دورې د هر پړاو شعرونه چې مطالعه کوو، نو هر پړاو یې د پوخوالي خپلې خپلې ځانګړنې لري. کله چې د امیر کروړ شعر ته نظر کوو، نو دا راته څرګندېږي، چې پښتو شعر د خپل بلاغت، فصاحت او فکري بلوغ ډېر پړاوونه وهلي، چې داسې یوې مرحلې ته رسېدلی دی. همدارنګه که موږ د شیخ اسعد سوري او ښکارندوی غوري قصیدو ته ګورو، نو داسې ښکاري چې نه یوازې دوی دواړو به ګڼ شمېر قصیدې ویلې وي، بلکې په دې زمانه کې به نور یو شمېر داسې شاعران هم تېر شوي وي چې دې ته ورته قصیدې به یې

ويلي وي. د يو يا څو شاعرانو په څو شعرونو د يوې ژبې شعري بهير د پوخوالي داسې پړاوونو ته نه رسېږي، خو څرنګه چې د زماني ناخوالو زموږ د ولس د ژوند ډېره زياته مادي او معنوي پانګه له منځه وړې، موږ يې د خپلې ادبي پانګې او شتمنۍ له يوې زياتې برخې هم بې برخې کړي يو. پښتو لرغوني ادبيات تر زياته بريده پوره د خپل چاپېريال د تجربو محصول دي. البته په وروستيو پړاوونو کې د نورو ژبو د ادبياتو اغېزې هم پرې څرګندېږي، خو د دې دورې ادبيات د ژبنې جوړښت، ادبي سکښت او هنري تجربو له پلوه زياتره د خپل چاپېريال، حال و احوال محصول دي او د همدغه چاپېريال انځورګري کوي. پښتو لرغونو ادبياتو زموږ د ژبې يوه درنه ژبنۍ پانګه خوندي کړې ده. يو شمېر داسې خواږه او نرېه لغتونه، چې د يادې دورې په ادبياتو کې کارېدلي، هغه اوس بېرته راژوندي شوي او زموږ د ادبي پانګې او ورځنۍ محاورې يوه برخه ګڼل کېږي. پښتو لرغونو ادبياتو کې پر ګڼو شکلي رنګارنګيو سربېره مانيزه رنګارنګي هم شته؛ ملي افکار، اسلامي افکار، عرفان او تصوف، غنايي افکار، حماسي تفکر، وياړنې، ويرنې، ستاينې، مقاومتي افکار ټول د لرغوني ادبي دورې ځانګړنې دي. هنري ارزښت هم په لرغوني دوره کې جوت دی، عشقي سندرې دي که ويرنې او ستاينې، قصيده ده که مثنوي، غزل دی که رباعي په ټولو کې هنري جوهر له ورايه ښکاري. که د خپل وخت له هنري ارزښتونو سره يې پرتله کړو، نو دا جوهر په کې لاپسې په قوت سره څرګندېږي. د خپل چاپېريال ډېره ښه انځورګري يې هم کړې ده. د لرغونې دورې ادبيات موږ ته نه يوازې د ادبياتو په توګه مطرح دي، بلکې په دې ادبياتو کې داسې ټولنيزې پېښې او تاريخي حوادث هم انځور شوي او خوندي شوي چې زموږ د هغې زماني د سياسي تاريخ له روښانولو سره هم مرسته کوي. د ټولنپوهې لپاره دا ادبيات د پښتنو د ټولنيز ژوند او د هغو د پېژندنې ښې هنداراې ګڼل کېږي. د پرديو پر وړاندې د يوه غيرتي او هېوادپال ملت د مبارزو تابلوګانې هم په همدې اثارو کې کتلای شو. د فورم له مخې هم ګڼ شمېر فورمونه په کې شته، چې هر فورم د يوې محتوا د ځايونې لپاره خپل خپل ظرفيتونه لري. لنډه دا چې د لرغونې دورې ادبيات د ادبياتو د خپل هنري ارزښت، فني او تخنيکي عناصرو او هم د ښلابلو افکارو د بيان له پلوه موږ ته خورا ارزښتمن دي او په انډوليز ډول په ياد زماني واټن کې دا اثار که له کمي او کيفي پلوه د يو شمېر نورو شرقي او سيالو ژبو تر ادبي اثارو زيات او ارزښتمن نه وي، نو کم خو ترې په هيڅ وجه نه دي.

۳- د پښتو لرغونو ادبياتو کمي او کيفي پرتلنه: کله چې د پښتو لرغونو ادبياتو کميت او کيفيت سره پرتله کوو، نو له کمي پلوه يې تر موږ رارسېدلې ښېلګې تر هغه حالت او چاپېريال خورا کمې برېښي، چې دا ادبيات په کې راټوکېدلي دي. همغه مهال هم لکه د (غور)، (ملتان) او (کسي) غره ترڅنګ نورې وړې ادبي حوزې موجودې وې، طبيعي خبره ده چې په يوه ادبي حوزه کې يو يا څو شعرونه نه راټوکېږي، د ترلاسه شويو شعرونو په مقياس سړی پوخ ګومان کولای شي چې په هره ادبي حوزه کې به په لسګونو نور شاعران هم موجود وو. خو اوس چې موږ پر لاس لرلو اسنادو او ښېلګو بحث کوو، نو د (نهه سوه) کاله شاوخوا زماني واټن په انډول زموږ د ادبياتو څومره والي زيات نه دی، يانې په مجموعي ټول د (۲۸) شاعرانو ټول (۳۳) ټوټې شعرونه راپاتې دي او د يوه تن نثر ليکونکي نثري ښېلګه، خو د دغه کميت په انډول بيا د کيفيت خوا خورا درنه برېښي، هم له شکلي پلوه دې دورې د شعر ښلابل ډولونه يا فورمونه راخپل کړي او هم محتوايي رنګارنګي لري. د پښتو د خپلو شعري فورمونو ترڅنګ چې د امير کروړ،بېټ نيکه، شيخ اسمعيل، خربښون، شيخ تيمن کاکړ، تايمي، قطب الدين بختيار، ملکيار غرشين، بابا هوتک او نورو په شعرونو کې يې ښېلګې تر سترګو کېږي، د غزل، رباعي، مثنوي، قصيدې او نورو شعري فورمونو ښېلګې هم په کې ليدل کېږي. له ښکلاييز پلوه هم د خلکو ادبي تنده ماتوي، نه يوازې ښه محتوا انتقالوي، بلکې ښکلاييز اړخ يې هم د خپل وخت د ادبي معيارونو د ارزونې له مخې ښه برېښي. البته دې ټکي ته مو بايد پام وي چې موږ د اوسنيو ادبياتو د معيارونو له مخې لرغونو ادبياتو ته کتنه نه کوو، بلکې د ادب تاريخ د معيارونو او اصولو له مخې ورته ګورو، چې د يوې ټولنې ادب د تاريخ په اوږدو کې څومره او څرنګه ګام پر ګام وده کوي. که د پښتو لرغونو ادبياتو کميت او کيفيت سره پرتله کوو، نو د ټوليزې نتيجې په توګه ويلای شو چې د کميت په انډول يې د کيفيت تله درنه ده، يا په بله وينا په کم کميت کې هم زيات کيفيت موجود دی. عامه مقوله خو دا ده چې ((کيفيت په کميت کې وي)) په دې مانا چې که په (لسو تنو) کې (دوه تنه) تکړه وي، نو په سلو کې به (شل تنه) تکړه وي. که د پښتو لرغونو ادبياتو ګڼ شمېر ښېلګې ترلاسه شوې وای، طبيعي خبره ده چې د کيفيت نوره رنګارنګي به هم په کې تر سترګو کېدله، خو اوس چې موږ د پښتو لرغوني ادب کيفيت ته ګورو، نو دا خبره کولای شو چې په دې شاوخوا (۹۰۰) کلن واټن کې به پښتو شاعرانو په پښتو ژبه ډېر ادبي اثار وړاندې کړي وي، خو د زماني ناخوالو د دې اثارو يوه زياته برخه، لکه څنګه چې مو مخکې څو ځله يادونه وکړه، زموږ له لاسه ترورلې ده او دا څه چې پاتې ده دا هم د زماني له ډېرو ناتارونو ژغورل شوې او څه هم د بخت په وزرونو تر موږ رارسېدلې ده. که (تذکرة الاوليا) او (پټه خزانه)، چې زموږ د لرغوني ادب زياته برخه يې د مرګ له کومې ژغورلې، نه وای ترلاسه شوې، نو هغه اثار چې همدا اوس زموږ په لاس کې دي دا به هم د زماني له کومې تېر شوي او هېر شوي وو. د دې احتمال هم شته چې زموږ د لرغوني او کلاسيکي دورې ځينې نور ورک اثار چې د زماني ګردونو لاندې کړي، د وخت په تېرېدو سره ترلاسه شي. خو اوس چې پر لاس لرلو لرغونو اثارو بحث کوو، نو د کميت يا څومره والي په انډول يې د کيفيت يا څرنګوالي تله درنه برېښي.

اخځونه

۱. حبيبي، عبدالحی، د پښتو ادبياتو تاريخ، (لومړی او دويم ټوک)، ۱۳۸۴ل کال، کابل، دانش خپرندويه ټولنه، ښلابښل مخونه.

۲. ماکو، سليمان، تذکرة الاوليا، د پوهاندعبدالحی حبيبي، سريزه او تعليقات، ۱۳۷۹ل کال، پېښور، د علامه حبيبي د څېړنو مرکز. ښلابښل مخونه.

۳. زلمی، هېوادمل، د پښتو ادبياتو تاريخ (لرغونې او منځنۍ دورې) ۱۳۷۹ل کال، پېښور، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۴۱- ۱۵۳ مخونه. ۱۳۹۹ل کال.

۴. يون، محمد اسمعيل، ادب تاريخ، لرغونې دوره، مازيګر کتاب پلورنځی، ۴۰۵- ۴۰۸ مخونه.